

På tvären

Göran Albinsson

DET PROGRESSIVA FRAMÅTSKRIDANDET

Karl Marx var en usel prognosmakare. Han förutsade, att industrialismen skulle innebära proletarietets absoluta utarmning med samhällsomstörtande revolutioner som följd. Den faktiska utvecklingen blev som bekant en helt annan. De människor som enligt Marx skulle bli allt fattigare har i stället blivit de som mest tjänat på industrialismen. I de högt utvecklade industriländerna hotar inga kommunistiska revolutioner. Nej, dessa har i stället regelbundet haft framgång i samhällen där jordbruket varit huvudnäringen.

Det kraftiga ekonomiska framåtskridande — i betydelsen stigande nationalinkomst — som följt på det industriella genombrottet har i västerlandet gynnat arbetare och lägre tjänstemän mer än andra grupper. Detta har skett på två välkända och omdebatterade vägar. För det första har arbetarnas och de lägre tjänstemännens arbetsvillkor stigit mycket kraftigt. Följden har blivit, att den relativa spännvidden krympt mellan å ena sidan dessa gruppers inkomster och å andra sidan lönerna för folk i ledande ställning inom näringsliv och förvaltning. För det andra har den alltmer skärpta progressiva beskattningen ytterligare accentuerat inkomstutjämningen.

Dessa två former av inkomstutjämning berör de *nominella* inkomsterna före respektive efter skatt. Därtill kommer så en tredje mekanism som berör de *reala* inkomsterna, d v s mängden av varor och tjänster, som kan köpas för vad som bli-

vit kvar sedan skatterna erlagts. Jag syftar på de inkomstomfördelande krafter, som tycks vara inbyggda i konsumtionsutvecklingen. Denna inkomstomfördelning har inte uppmärksamats särskilt mycket. Troligen därför att den inte är lika synbar som omfördelningen av de nominella inkomstskillnaderna.

Den fortgående höjningen av den allmänna prisnivån rymmer stora förändringar av de relativa prisförhållandena. Vissa varor och tjänster har på lång sikt stigit betydligt mer i pris än andra. Genom att konstruera särskilda prisindex för hushåll i skilda inkomstklasser skulle man kunna siffermässigt precisera, hur mycket själva konsumtionsutvecklingen betytt för att omfördela realinkomsterna. Jag tror för min del, att huvudtendensen därvid har varit, att sådant som spelat och spelar särskilt stor roll för personer på inkomstskalans övre hälft stigit kraftigast i pris.

Vad som i föreliggande sammanhang spelar en stor roll är de kraftiga prishöjningarna på personliga tjänster. Särskilt mycket har priset på hemhjälp ökat. Däremot har priserna på industriprodukterna i konsumtionen stigit mindre än den allmänna prisnivån. Det är lättare att rationalisera produktionen av dammsugare, konfektionskläder och televisionsapparater än de personliga tjänster som tillhandahålls av tex frisörer, kypare och hembiträden.

Sedan länge har ett dominerande drag i konsumtionsutvecklingen varit den förskjutning i varuköpen, som betingats av konsumenternas strävan att underlätta arbetet med hemmets skötsel. Som exempel kan nämnas expansionen i köpen av elektriska hushållsmaskiner; färdiglagade, konserverade, djupfrysta och på annat sätt förädlade livsmedel; konfektionskläder; oljeaggregat för villapannor etc. Det är här fråga om ett genomgripande utbyte av tjänster mot varor med inbyggda tjänster (i stället för att baka hemma köper man bröd) och mot varor avsedda att underlätta hemarbetet (dammsugare, diskmaskiner, tvättmaskiner etc).

De som dragit de största fördelarna av denna

utveckling är de tidigare overall- och manschettproletärerna. Dessa utnyttjade i ytterst obetydlig utsträckning konsumtionsmarknadens personliga tjänster. De har enbart tjänat på den ökade produktivitet som hushållsmaskinerna medfört i hushållsarbetet liksom på förflyttningen av förädlingsarbete från hemmen till industrin. En av de största fördelarna är att allt längre tid kunnat anslås till rekreation.

Helt annorlunda har effekterna blivit för de grupper, som förr byggde sin konsumtion på utnyttjandet av personliga tjänster. De får nu själva göra var det tjänstefolk gjorde som de inte längre har råd att hålla. Även om de med hjälp av maskinella hjälpmedel och lättskotta bostäder arbetar betydligt effektivare än äldre tiders hembiträden, så har deras rekreationstid ändå kraftigt beskurits. Särskilt märkbart torde detta vara för småbarnsmammorna. De grupper varom här är fråga har inte fått mer rekreationstid som en följd av förädlingsarbetets industrialisering. Konserver istället för hemlagat, konfektion istället för skraddarsytt, poliklinikbehandling istället för familjedoktors kurer o s v, upplevs som kraftiga försämringar av konsumtionens kvalitet. Här nämnda förhållanden är säkert av betydelse, när det gäller att förklara varför den traditionella kulturkonsumtionen inte expanderat snabbare i välfärdssamhället. Det är nämligen medelklassens kvinnor som alltid varit särskilt flitiga bokläsare, konsert-, opera- och teaterbesökare etc men fått mindre tid för dylika aktiviteter.

Här har framhållits att industrin tar hand om en allt större del av förädlingsarbetet. Till bilden hör även, att förädlingen samtidigt drivs allt längre. Det finns mer eller mindre fasta gränser för hur långt en kvantitetsmässig konsumtionsökning kan fortgå. Måts konsumtionen i sådana mått som kilo, liter, antal, kalorier etc visar den i allmänhet måttliga ökningarna och stundom stagnation. Begagnas däremot mått som beaktar förädlingsgrad, modeberoende, vitaminhalt etc finns av allt att döma inga gränser för hur mycket folk kan konsumera.

På allt fler områden kommer olikheterna i konsumtionsnivå att bestå av skillnader, som ur socialpolitisk synvinkel måste betecknas som efemära, även om konsumenterna själva anser dem betydelsefulla. Antag t ex att personen A har dubbelt så hög inkomst efter skatt som B. Båda har bil, ehuru A:s har mera krom och fler hästkrafter än B:s. Båda tycker om att gå på teater; A syns alltid vid premiärerna medan B abonnerar på Skådebanan. Bägges fruar har päls; A:s en av hela persianskinn, B:s en av persianbitar. Fru A tycker om att köpa sina kosmetika i det eleganta varuhuset. Fru B köper ofta samma saker i enklare förpackning i sin ordinarie självbetjäningsbutik. Bägge damerna kan stundom uppträda i likadana hattar. Fru A har dock vid sådana tillfällen köpt sin några månader tidigare än fru B. Familjen A röker dyrare märken och har fler stjärnor på sina buteljer än familjen B. Vid en test med förbundna ögon skulle dock ingen kunna skilja varianterna. A:s TV-apparat var dubbelt så dyr som B:s, men man ser samma program.

Vad som här sagts leder osökt till följande konklusioner. De progressiva skatteskalorna syftar till att åstadkomma en fördelning av de disponibla inkomsterna, vilken flertalet av medborgarna anser rättvis. Om värderingarna är något så när stabila i tiden bör, som ofta har påpekats, skatteskalorna justeras i takt med inflationen, så att progressionen inte oavsiktligt skärps. Men den som accepterar att skatteskalorna bör förändras i takt med den allmänna prisnivån, därför att vederbörandes värderingar av inkomstfördelningen är knutna till realinkomsterna, måste för konsekvensens skull även acceptera att skatteskalorna justeras som följd av förskjutningar i de relativa priserna. Skatteskalorna borde alltså fortlöpande ändras för att neutralisera effekterna av den omfördelning av realinkomsterna, som återspeglas i konsumtionsutvecklingen. Till detta kommer så frågan om det meningsfyllda i att utjämna ur materiell och därmed socialpolitisk synvinkel ointressanta konsumtionsolikheter, vilka kan tänkas vara viktiga incitament till arbete och utbildning.